

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2023.4>**І. Торончук,**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Т. Грекул-Ковалик,

кандидатка юридичних наук,
асистентка кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

**ДЕНИС КВІТКОВСЬКИЙ ПРО «МОДЕРНИЙ
ГЕНОЦИД»: ІСТОРІЯ ТА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ**

Досвід становлення та розвитку нашої незалежності, процес виборювання українцями права на національну визначеність й ідентифікацію як ніколи актуальний для кожного з нас в умовах російської агресії, пошуку історичної справедливості, непереможного бажання творити власну долю. Вивчення державно-правових поглядів знавця міжнародного права, борця за визнання української національності Дениса Квітковського, вбачаємо досить важливим не тільки для осмислення та популяризації досвіду національно-визвольних змагань українців минулого століття, але й для розбудови і становлення української політично-свідомої нації сьогодні.

Досліджувану в статті проблему аналізували публіцисти, історики й правники. Зокрема, це збірник публіцистичних нарисів під редакцією В. Вериги «Денис Квітковський. Боротьба за українську ідею», наукова розвідка І. Семенюка «Хай живе їх слава, слава Заставнеччини», публіцистичні статті самого Д. Квітковського «Боротьба за свободу в Україні», «Право на самовизначення», «Репресії в Україні в світлі міжнародної конвенції про злочин геноциду» тощо. Важливе місце серед джерел дослідження зайняли норматив-

но-правові акти та маловідомі архівні матеріали. Однак сьогодні залишається потреба у комплексному аналізі державно-правових поглядів Д. Квітковського щодо «модерного геноциду» та міжнародної відповідальності за його вчинення.

Мета статті полягає у дослідженні «модерного геноциду» та природного права українців на національне самовизначення крізь призму державно-правових поглядів Д. Квітковського.

Народився майбутній український державотворець Денис Квітковський у багатодітній православній родині Василя та Єлизавети 22 травня 1909 р. в селі Слобідка (нині Горішні Шерівці Чернівецької області) [10, с. 254; 13].

Д. Квітковський закінчив народну школу в Садгорі, а після навчався в україномовній гімназії у Чернівцях (1929 р.). Майбутню професію пов'язав із юриспруденцією, закінчивши юридичний факультет Чернівецького університету імені короля Карла II. В 1929–1933 рр. Д. Квітковський здобув ступінь ліценціата, а в 1934 р. закінчив студії докторату. Після навчання розпочав адвокатську діяльність [12]. Зауважимо, що весь період навчання Д. Квітковського на юридичному факультеті співпав із масовим посиленням

руху спротиву румунському окупаційному режиму, денаціоналізації українського народу [1, с. 517]. Свідомий студент-юрист не міг стояти осторонь забувши своє походження та відмовившись від своєї національності, а навпаки – розпочав боротьбу за її незалежність і самоідентифікацію, тому став одним із найактивніших учасників цього руху. Під час навчання у Чернівецькому університеті, Д. Квітковський був не лише візіонером, але й проявив активну участь у студентському житті: був членом проукраїнського академічного товариства «Чорноморе», де регулярно проводилися курси з української історії (лектором був професор Т. Бриндзан) [2], а пізніше разом з іншими активними студентами заснував об'єднання «Залізник» [4].

Посилене навчання на факультеті та шалений ритм життя у громадській сфері не заважали Д. Квітковському займатися ще й журналістикою. Його статті з'являлися в чернівецькій українській періодиці та львівському «Студентському Шляху» [3, с. 5]. У січні 1934 р. на Буковині друком вийшов перший номер газети «Самостійність», засновниками-ідейниками якої були Л. Гузар, П. Григорович і Д. Квітковський. Останній з них був головним редактором [12]. Перу головного редактора належали численні проукраїнські статті під різними псевдонімами: Д. Квітка, Д. Кирильчук, Д. Слобідський або ж однією з букв його імені.

Після трирічного свого існування, румунська влада закрила редакцію із подальшою забороною друку газети «Самостійність» (березень 1937 р.), арештувала її творців і без доведеної вини засудила до позбавлення волі. Офіційною причиною було те, що на відкритті Шевченківського концерту, організованого товариством «Кобзар» 25 березня того ж року, був «засвистаний» румунський національний гімн [3, с. 6]. Редакторів газети й активних студентів звинуватили в органі-

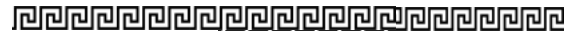
зації цієї «акції». Серед підсудних був і Д. Квітковський, який разом з однодумцями був засуджений до ув'язнення на термін від двох до п'яти років у віддаленій частині Румунії [4].

Загроза воєнних дій, які не оминули і Буковинський край, щоденно зростала. Нова реальність не змусила себе чекати: на зміну румунській владі прийшла суцільна радянщина. У зв'язку з такими політичними трансформаціями, які не обіцяли жодних позитивних змін, в 1940 р. Д. Квітковський разом з дружиною та маленьким сином переїхали спочатку в Бухарест, а наступного року – в Берлін [10, с. 264]. У роки Другої світової війни, проживаючи в західній Європі, Д. Квітковський продовжив займатися журналістською діяльністю та редагував українські там видання.

Після закінчення війни, відомий уже на той час публіцист, приступив до науково-педагогічної діяльності у Вищій економічній школі Мюнхена на посаді доцента, викладаючи вексельне право. Та недовго затрималася сім'я Д. Квітковського у Європі: в 1949 р. мігрували за океан у США, де і прожили до кінця своїх днів. Хоча він вже був юристом за освітою, паралельно вивчав право і за кілька років став адвокатом, оскільки правова система в США дуже відрізняється від європейської (1955 р.) [2].

На чужині Д. Квітковський постійно акцентував увагу світової спільноти на тому, що Буковина – це українська земля і ніхто немає права зазіхати на її територіальну цілісність та ідентичність. Саме тому, в міграції відшукував буковинців і заохочував їх збирати давні архіви, пам'ятні матеріали та спомини, що згодом лягли в основу збірника «Буковина – її минуле і сучасне» [4].

Так і не побачивши вільної України, Д. Квітковський помер 15 березня 1979 р. в Детройті, штат Мічиган, навіки закарбувавшись в історичній пам'яті нашого народу «апостолом» української державності [3, с. 7].

Сьогодні, як і на попередніх етапах становлення та розвитку Української держави, питання геноциду українського народу – знову актуальне, а стаття Д. Квітковського «Репресії в Україні в світлі міжнародної конвенції про злочин геноциду» набуває оновленого змісту.

Після прийняття Загальної декларації прав людини (1948 р.), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.), Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.) Організація Об'єднаних Націй проголосила 1968 р. роком прав людини. Такі події на міжнародній арені не оминули увагу й Д. Квітковського, який завжди цікавився політико-правовим становищем людини як суб'єкта не лише національного, але й міжнародного права.

Наприкінці квітня 1968 р. у Тегерані проходила Міжнародна конференція з прав людини, у якій взяли участь понад сто делегацій з різних держав і кілька недержавних організацій. Делегацію від Української РСР очолював П. Недбайло, який, зважаючи на реальне радянське життя українців, «не побоявся» виступити з промовою про право всіх народів на самовизначеність і важливість свободи для людини, а навпаки, у своїй промові засудив «декларативність» і брак свободи в США та Ізраїлі.

Української делегації з мігрантів офіційно запрошено не було, але у конференції взяли участь акредитовані журналісти, серед яких і Д. Квітковський. Саме він доніс до офіційних і урядових делегацій інших держав важливість проблеми геноциду й порушення прав людини у «советській» Україні, чим і відкрив «очі» світовій спільноті, яка завжди була переконана у тому, що радянська людина – це справді вільна людина з гарантованими правами, свободами та можливостями [5].

В аналізованій статті, автор наголошує, що в росії ніколи не було влади закону, влади права. Лише

«культ особи» є і був тим «законом», який панував колись, панував за часів Й. Сталіна, М. Хрущова, Л. Брежнєва і продовжує, на жаль, панувати в XXI столітті.

У грудні 1958 р. в СРСР провели реформу судочинства. Відповідно, на законодавчому рівні були закріплені одні з найважливіших принципів кримінального права: «кримінальне покарання застосовується тільки за вироком суду» (ст. 3 Основ Кримінального Законодавства) та ... «ніхто не може бути проголошений винним у поповненні злочину та підлягати покаранню поза вироком суду» (ст. 7 Основ Кримінальної Процедури) [6, с. 7]. Аналогічні норми знайшли своє відображення й у Кримінальному кодексі Української РСР від 28 грудня 1960 р. Але, як констатує Д. Квітковський, такі законодавчо-необхідні новели радикально не вплинули на ситуацію в «країні советів»: продовжувало функціонувати НКВД (МВД), а термінологія, якою користувалися радянські правники під час укладення кримінальних кодексів була неточна, двозначна, заплутана та неясна, що призвело до ще більшої сваволі державних органів у «межах» закону. Загалом, реформа судочинства була проведена лише *de jure*, а *de facto* людина визнавалася «небезпечною» лише з врахуванням думки НКВД, МВД чи КГБ [6, с. 8].

Загалом уся історія становлення української державності має чимало прикладів цілеспрямованого геноциду нашого народу. У своїй статті автор лише згадує найбільш кричущі події в Україні: спалення гетьманської столиці Батурина та всіх її жителів (1708 р.); знищення Чортомлицької Січі (1709 р.); слідство над членами Кирило-Мефодіївського братства; заслання Т. Шевченка як одного з «найнебезпечніших» злочинців; часи московсько-більшовицької «революції» в Україні зі спланованими й організованими голодоморами; масові розстріли й вивезення поза межі

України найсвідомішого елементу української нації і т. д. Все це, та й не тільки, – яскрава картина «дружнього співжиття» двох «братніх» народів.

Аналізуючи міжнародні злочини та міжнародну відповідальність за їх вчинення, Д. Квітковський погоджувався з думкою професора кримінального права Паризького університету Г. Левасера (G. Levasseur), який стверджував, що «з усіх форм кримінальних вчинків, міжнародня кримінальність є найбільш застрашливою й така, яку найтяжче знищити; в осередку, в центрі цієї міжнародньої кримінальності – Геноцид є найогиднішим і найбільш шкідливим для основних людських вартостей» [1, с. 483].

Ще за «варварських часів» цілковите знищення завойованих народів було нормою, але «модерний Геноцид», на думку автора статті, ще більш кровопролитний. Такі геноциди планують і виконують за допомогою найновіших досягнень науки: Гітлер – створив газові камери (хімія); Москва активно використовує «полоскання мізків», ідеологічний культ особи (психологія, психіатрія) і т. д.

Значні зрушення у сфері міжнародного права відбулися після Другої світової війни та Нюрнберзького процесу. 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН прийнято Міжнародний пакт про громадянські і політичні права як основоположний міжнародно-правовий акт у галузі захисту прав людини та Факультативний протокол до нього [9, с. 13]. Вперше в історії, відповідно до згаданих нормативно-правових актів, людину як фізичну особу визнано суб'єктом міжнародного права, що відкрило можливість звертатися зі скаргами до Комітету з прав людини не тільки суверенним державам, але й особам, основоположні права і свободи яких, гарантовані Пактом, порушені [8; 11]. Одним із цих основних прав людини є право народів на самовизначення, однак, як неодноразово підтверджувала українська історія, проти такого

права найгостріше виступала «країна советів» – СРСР, а сьогодні дане право грубо порушує росія.

СРСР й Українська РСР були співавторами законів, на основі яких судили гітлерівських воєнних злочинців і одночасно вони були активними членами Міжнародного трибуналу в Нюрнбергу. Водночас, СРСР і Українська РСР підписали й ратифікували Конвенцію про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього, яка була прийнята на третій сесії Генеральної Асамблеї Об'єднаних Націй 9 грудня 1948 р. [7]. Лише через шість років (22.07.1954 р.) Президія Верховної Ради Української РСР ратифікувала згадану Конвенцію, однак із застереженнями до статей IX і XII, згідно з яких, то «ані Українська ССР не може поскаржитися на ССРСР перед Міжнародним Трибуналом за чиненням ним злочину геноциду в Україні без згоди ССРСР, ані ССРСР не може оскаржувати Української ССР перед цим Трибуналом в злочині Геноциду без згоди Української ССР» [1, с. 486].

Ще 11 грудня 1946 р. Генеральна Асамблея Об'єднаних Націй у своїй резолюції 96 (I) проголосила, що геноцид – це злочин, який порушує норми міжнародного права, що суперечить духові й цілям Об'єднаних Націй, а цивілізований світ осуджує його, бо геноцид завдавав і завдає людству великих втрат. Згідно з Конвенцією, геноцидом визнається будь-яка з таких дій, вчинених з наміром знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу повністю або частково як таку [7].

Як зауважує Д. Квітковський, хоча Конвенція досить детально окреслила акти-діяння геноциду, але «дуже мало уваги присвятила вона засобам переведення в життя постанов конвенції». І навіть прямі обов'язки «провести необхідне законодавство» і «передбачити ефективні заходи покарання осіб, винних у заповіданні Геноциду», які поклала Конвенція на договірні

сторони-держави, лише деякі держави виконали. Загалом, всі спроби привести у життя норми Конвенції та створити Міжнародний кримінальний суд не мали ні найменшого успіху. Та навіть якби й домовилися, то «юрисдикція такого суду не охоплювала б щонайменше ССРСР і Української ССР, які своїми ратифікаційними актами узалежнили юрисдикцію такого суду від їх добровільної згоди. А хто піддається добровільно під суд, якщо він свідомий того, що поповнив злочин?!» [1, с. 491]. Таким чином, «країна советів» категорично була проти створення Міжнародного кримінального суду, адже московський терор, який дуже часто набирив форм і змісту злочину геноциду, що прямо окреслений Конвенцією про запобігання злочину геноциду і покарання за нього, ніколи не змінювався.

Автор у статті констатував, що «теперішні репресії в Україні у вигляді масових арештів, таємних судів, нелюдських присудів або заслань, чи держання в казематах КГБ без жодного суду й присуду, нелюдські умовини у в'язницях чи в далеких таборах півночі, поза межами України, пов'язані з рафінованими методами «полоскання мозків» тощо є злочином, який порушує норми міжнародного права і є клясичним прикладом геноциду згідно з конвенцією про геноцид» [1, с. 492].

Також Д. Квітковський акцентував увагу на тому, що «злочин геноциду не є звичайною кримінальною дією кримінальної одиниці. Геноцид поповнює звичайно організована група людей, найчастіше державний уряд, бо до масового винищення цілих груп треба великого й сильного апарату» [6, с. 29]. І врешті-решт, державотворець констатує, що в Україні, на відміну від росії, більшовицький режим не бореться проти свободи думки, свободи зборів чи релігії, а ведеться завзята, планова й без-

жална боротьба не проти людини взагалі, а проти українського елемента, проти української людини, проти української нації. Таким чином, насильна русифікація є таким самим злочином у розумінні Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього, таким же як знищення людей за ознаками раси, кольору шкіри чи за релігійними переконаннями тощо. Відповідно, переслідування і русифікація українців в Україні, включаючи русифікацією мільйонів українців поза межами Української РСР, особливо в росії, з наміром знищити, в тому числі й асимілювати їх, є міжнародним злочином геноциду, який порушує норми міжнародного права.

Як підсумок, автор статті закликав ООН довести світові, що всі її декларації, постанови, резолюції, конвенції та міжнародні договори у сфері прав людини і народів на самовизначення не є пустими фразами, а справжніми міжнародними законами, недотримання та порушення яких тягне за собою міжнародну відповідальність. «Така була мета покликання до життя організації Об'єднаних Націй. Тому ця світова організація або виконає гідно своє завдання, або згине ганебно» [1, с. 501].

Загалом, ім'я Д. Квітковського сьогодні мало кому відоме, а між іншим, це був невтомний борець за незалежність України, адвокат, знавець міжнародного права, журналіст, активний громадський діяч. Ключовим питанням усього життя Д. Квітковського була незалежність і самостійність України, національна визначеність її народу, боротьба з «культутом особи», бо його жертвою була українська людина й українська нація впродовж кількох століть. Велику увагу Д. Квітковський приділяв «модерному геноциду» та міжнародній відповідальності за нього, піднімаючи українське питання на найвищих універсальних рівнях.

У статті досліджено досвід становлення та розвитку нашої незалежності, процес боротьби українського народу за національну визначеність та право на ідентифікацію, адже розуміння цих процесів як ніколи важливе для кожного з нас в умовах російської агресії, пошуку історичної справедливості та непереможного прагнення формувати власну долю. Вивчення життя, державно-правових поглядів і публіцистичної діяльності Дениса Квітковського – уродженця буковинського краю, адвоката, фахівця з міжнародного права, журналіста, активного громадського діяча та борця за визнання української національності, є важливим не лише для розуміння та поширення досвіду українців у їхній національно-визвольній боротьбі в минулому столітті, а й для розвитку та формування політично свідомого українського народу сьогодні.

Вся публіцистична спадщина Д. Квітковського наповнена безмежною турботою за долю українського народу, за прискорення відбудови Української держави, збереження її цілісності та недоторканності. Державотворець розглядав українське питання як частину глобальної проблеми і тому цікавився всім, що слугувало українській справі. Особливої значущості Д. Квітковський приділяв питанням геноциду українців, переконуючи світове співтовариство в тому, що переслідування і русифікація українців з наміром їхнього повного знищення – це міжнародний злочин геноциду, який порушує норми міжнародного права та за який повинна наступити міжнародна відповідальність. Він не був байдужим до того, що відбувалося у Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, у Вашингтоні, Парижі, Лондоні та Москві та завжди шукав можливості вплинути на українське питання в політику на найвищих міжнародних рівнях.

Ключовим питанням усього життя Д. Квітковського була незалежність і самостійність України, національна визначеність її народу, боротьба з «культу особи», бо однією із жертв цього «культу» була українська людина й українська нація впродовж кількох століть. Його науково-публіцистична спадщина висвітлює цілу низку проблемних й актуальних питань становлення та розвитку української державності та її правової системи.

Ключові слова: Денис Квітковський, «модерний геноцид», права людини, міжнародна відповідальність.

Toronchuk I., Hrekul-Kovalyk T. Denys Kvitkovskiy on «modern genocide»: history and today's reality

The article investigated the background of our independence establishment and development, the Ukrainian people fighting for the national identity because the understanding of these processes is crucially important for everyone under the Russian aggression, searches for historical justice and invincible desire to shape their own destiny. Denys Kvitkovskiy is a native of the Bukovyna area, a lawyer, a journalist, an international law expert, an active public figure, and a fighter for the recognition of Ukrainian nationality. The study of his life, state-legal views, and journalistic activities is of primary importance for not only understanding and sharing Ukrainians' experience in their national-liberating struggle in the XX century, but also for the formation and development of politically conscious Ukrainian people today.

D. Kvitkovskiy's entire journalistic heritage is filled with infinite concern for the fate of the Ukrainian people, as well as for the faster restoration of the Ukrainian state and preservation of its inviolability and indivisibility. The statesman regarded the

«Ukrainian issue» as an integral part of global problems, and consequently, he was keen on everything that could serve Ukraine. He laid particular emphasis on the issue of Ukrainian's genocide, trying to persuade the world community that the persecution and russification of Ukrainians with the intention of their complete destruction is an international crime of genocide that violates international law and should cause international liability. D. Kvitkovskiy was not indifferent to what was happening at the United Nation General Assembly, in Washington, Paris, London, Moscow, and always looked for opportunities to integrate the Ukrainian issue into politics at the highest international levels.

The main purpose of all D. Kvitkovskiy's life was Ukraine's independence and sovereignty, the national identification of its people, the struggle against the «cult of personality», since the Ukrainian nation had been one of the victims of this cult for several centuries. D. Kvitkovskiy's scientific and journalistic heritage outlines a number of topical issues regarding the formation and development of Ukraine's statehood and legal system.

Key words: Denys Kvitkovskiy, «modern genocide», human rights, international liability.

Література

1. Буковина – її минуле й сучасне / під ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського. Париж–Філадельфія–Детройт : Зелена Буковина, 1956. 965 с.

2. Герасимова Г. П. Квітковська і Денис Васильович. Енциклопедія історії України. Т. 4 : Ка-Ком. Київ : «Наукова думка», 2007. 528 с. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Kvitkovsky_D (дата звернення: 26.12.2023 р.).

3. Грекул-Ковалик Т. А., Донченко О. П. «Право сили» чи «сила права»: Денис Квітковський про українську самовизначеність. Науковий вісник Міжна-

родного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2022. № 59. С. 4–7. URL : <http://www.vestnik-pravo.tgu.od.ua/archive/juspradenc59/1.pdf> (дата звернення: 26.12.2023 р.).

4. Квітковська М. Денис Квітковський. Час. Чернівці. 1992, Ч. 23 (3439).

5. Квітковський Д. Українська делегація в Тегерані на міжнародній Конференції Людських прав. Новий шлях. 1968. Ч. 19. 11 травня.

6. Квітковський-Квітка Д. Репресії в Україні в світлі міжнародної конвенції про злочин геноциду. Торонто–Вінніпег, 1968. 31 с.

7. Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 р. Генеральна асамблея ООН. URL : <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm> (дата звернення: 25.12.2023 р.).

8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. ООН. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 25.12.2023 р.).

9. Міжнародні стандарти прав людини у правоохоронній діяльності : практикум / Боняк В. О., Завгородній В. А., Перепьолкін С. М., Філяніна Л. А., Христова Ю. В. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внут. справ, 2014. 284 с.

10. Най живе їх слава, слава Заставненщини : іст.-біогр. нарис / Іван Семенюк ; [передм. О. В. Добржанського]. Чернівці : Друк Арт, 2020. 639 с.

11. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. ООН. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086#Text (дата звернення: 24.12.2023 р.).

12. Фещук Н. Адвокат із Чернівців, який очолив ПУН. URL : <https://zbruc.eu/node/46974> (дата звернення: 21.12.2023 р.).

13. ЦДІАУ, ф. 1245. Книги актів цивільного стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області, оп. 3, спр. 123. Митрика рожденныхъ, 1909 р., 77 арк.

14. ЦДІАУ, ф. 216. Чернівецький університет, 1875–1940 рр., оп. 1, спр. 45. Заявлення студентів о видаче им удостоверений на право получения книг в университетской библиотеке, 1927 г., 20 арк.

